

FOTO: ELMER SPAARGAREN

Henny Groenendijk wijst naar de vulling van een kavelsloot behorende bij een middeleeuws akkerland onder de Dollardklei bij Scheemderzwaag

IN HET TERPENLANDSCHAP LIGT 2000 JAAR KULTUURGESCHIEDENIS OPGESLOTEN

Het is verboden om naar archeologische vondsten te graven, volgens de Monumentenwet. Ook als die in de achtertuin liggen. Men heeft zelfs de plicht om bij toeval gedane vondsten te melden. De provinciaal archeoloog komt dan in actie en zal in overleg de zaak verder behartigen. Sinds 1 mei is Henny Groenendijk (41) provinciaal archeoloog in Groningen. Een gesprek met een enthousiaste man in het veld.

Jan Abrahamse

De provinciaal archeoloog is een aanspreekpunt voor alle zaken die de archeologie betreffen. Dat wil zeggen dat hij op de hoogte moet zijn van wat er speelt op archeologisch gebied en moet aangeven wat daar uit voort moet vloeien. Hij signaleert en fungeert als meldpunt voor vondstmeldingen. Als iemand iets vindt dat archeologisch van waarde is of waarvan hij kan vermoeden dat het archeologisch van belang is kan hij de provin-

ciaal archeoloog vinden op het Biologisch Archeologisch Instituut (spreekuur maandagmiddag, tel. 050-636712) of het Groninger Museum benaderen (tel. 050-183343). Het is zelfs zo, volgens de Monumentenwet, dat iedereen de plicht heeft om deze vondsten te melden binnen 48 uur. De meldingsplicht is er om te registreren wat er aan waardevolle dingen uit de grond gekomen is en eventueel maatregelen te nemen voor wat er nog in de grond is blijven zitten. Dat

kan een aangeploegd fundament zijn of een bijzondere munt. De vinder blijft eigenaar van de losse vondst.

Gedurende een week of drie moet het voorwerp voor onderzoek worden afgestaan om er een foto of een tekening van te laten maken en een beschrijving. Daarna krijgt de eigenaar het terug met de beschrijving er bij. Soms wordt gevraagd om het voorwerp uit te lenen voor een tentoonstelling. Minstens zo belangrijk als losse vondsten is het melden van grondsporen. Stoot een aannemer b.v. op een oude muur dan is hij ook verplicht dit te melden.

Tot hoe ver gaat de oudheidkundige waarde terug?

Henny Groenendijk: 'Dat is arbitrair. Wij houden niet op waar de schriftelijke bronnen beginnen, maar we moeten wel een grens trekken. Het is bekend dat in de stad Groningen heel veel nieuwe gegevens naar boven zijn gekomen die uit schriftelijke bronnen onvoldoende bekend waren. Heel algemeen kun je zeggen: Een achttiende eeuwse vondst registreren we wel, maar we maken er veel minder werk van dan vondsten uit de Middeleeuwen of ouder, tenzij het van belang is om van die plek meer te weten.'

Als er een loopgravenstelsel of een vliegtuig uit de Tweede Wereldoorlog wordt gevonden met een hoop bijzondere voorwerpen dan doen jullie daar niets aan?

'Wij verwijzen dan alleen door naar amateurverenigingen die zich speciaal op dat gebied richten, zoals een vereniging die zich bezig houdt

met het registreren van vermiste militaire vliegtuigen uit de Tweede Wereldoorlog.'

Toekomstig onderzoek

De aandacht van de provinciaal archeoloog gaat in eerste instantie uit naar de archeologische monumentenzorg. Hij moet er voor zorgen dat er terreinen voor toekomstig onderzoek aanwezig blijven of voor blijvend behoud gereserveerd worden. Neem b.v. een terp waarbij men zich kan afvragen waarom je die moet behouden. Dat is niet alleen omdat hij visueel zo mooi in het landschap past en dat de percelering zich nog naar die terp voegt, maar de terp zelf vormt een rijk bodenarchief. Minstens zo veel waarde hebben nederzettingen die met het oog niet of nauwelijks waarneembaar zijn zoals een overslibde nederzetting of een vindplaats die aan de top van het zand ligt. Zulke terreinen geven ons belangrijke informatie en bescherming van dergelijke terreinen is even zeer nodig. Anders zou men alleen maar gegevens krijgen uit terpen of grafheuvels. Groenendijk: 'Er zijn in Groningen inventarisaties gemaakt van archeologisch belangrijke terreinen er er zijn nog aanvullende inventarisaties nodig, maar ik moet nu vooral selectiekriteria aanleggen en zeggen wat de allerbelangrijkste zijn. In de provincie Groningen hebben we honderden van deze terreinen.'

Kun je de terpen en de voorgangers van de terpen niet in een keer beschermen door b.v. Het Hoge Land in zijn geheel als archeologisch terrein aan te wijzen?

'Nee, want de archeologie spitst zich in vele gevallen toe op de vierkante meter en dan zou iedere aanvraag voor de bouw van een schuurtje via ons gepasseerd moeten worden en beoordeeld.

In de stad Groningen worden door de stadsarcheoloog de zaken bijgehouden. De stad valt ook buiten mijn werkt terrein. Wel zullen we veel contact met elkaar hebben.

Archeologisch onderzoek

Een tweede belangrijk aspect van het werk van de provinciaal archeoloog is het opstarten en stimuleren van onderzoek. Zo kan men zich b.v. afvragen of de attributen die men in de Middeleeuwen in de stad kende ook op het platteland bekend zijn. Door het gedetailleerde onderzoek in de stad, kun je nu ook andere vragen stellen t.a.v. de plattelandsarcheologie. Henny Groenendijk wordt ter zijde gestaan door een begeleidingscommissie bestaande uit vertegenwoordigers van het Biologisch Archeologisch Instituut (BAI), het Groninger Museum, de provincie, de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) en amateur-archeologen. Daarnaast is er het onderzoeksprogramma van het BAI. Thematisch onderzoek moet eveneens

gebeuren in nauw overleg met het BAI. Groenendijk: 'Verder wil ik graag criteria ontwikkelen met het BAI en de Vereniging voor Terpenonderzoek over welke monumenten onderzocht moeten worden.' Het rijksbeleid tendert wat de terpen betreft steeds meer naar het afvoeren van bebouwde percelen van de archeologische monumentenlijst. Het blijkt nl. onmogelijk om bij alle perceeltjes, gelegen op de terp, waardoor aanvragen binnen komen om een garage of mestkelder te bouwen, het archeologisch belang goed te behartigen. Het rijksbeleid legt de verantwoordelijkheid meer en meer bij de gemeenten en het is dan ook de taak van de provinciaal archeoloog om die gemeenten met raad en daad bij te staan in hun handhavingbeleid.'

Wat Henny Groenendijk bijzonder interesseert is de relatie tussen de vroege overslibde nederzettingen en de terpen, en tussen de terpen en de eerste dijkbouw.

De taak van de provinciaal archeoloog is om te signaleren en wetenschappelijk onderzoek te stimuleren. Hij moet zelf geen uitgebreid onderzoek doen. Als er opgravingen verricht moeten worden kan Groenendijk een beroep doen op het goed geëquipeerde opgravingsteam van de ROB. 'Maar ik kan ook vragen aan het BAI om daar onderzoek te doen als dat tenminste in het belang van hun eigen onderzoek is. Hele kleine opgravingen kan ik zelf doen.

Wat nu aktueel is, is de verdere bescherming van de archeologische terreinen zo snel mogelijk op poten te zetten om de afkalving van dat stukje bodemarchief een beetje een halt toe te roepen.'

Archeologische landschappen

De oudste bewoningsresten aan de oppervlakte liggen op het noordelijkste deel van de Hondsrug en vreemd genoeg in de veenkolonien waar al zo'n 9500 jaar geleden bewoning plaatsvond. Dat waren nomaden die rondtrokken om hier te jagen, plantaardig voedsel te verzamelen en tijdelijke kampementen op te richten. In de veenkolonien is dat landschap van zandruggen en laagten nog goed te herkennen. In Westervolde hebben deze mensen ook gezeten, maar daar is door latere bewoning de zaak verstoord en minder goed te herkennen. Wat wij in Westervolde nu zo waarderen is het Middeleeuwse kultuurlandschap. Het meest bekende archeologische landschap is het terpengebied. De vroegste terpen zijn vlak voor het begin van de jaartelling opgeworpen en dat gaat door tot na de eerste dijkbouw. Er werden nog terpen gebouwd en opgehoogd tot in de 16de eeuw. In het terpenlandschap ligt 2000 jaar cultuurhistorie opgesloten.

Witte plekken

Er zijn archeologisch gezien nog witte plekken

op de kaart van Groningen. Vooral als men vraagt om gedetailleerde kennis van de ondergrond, dan zijn zelfs in het terpengebied gebieden waar weinig van bekend is, b.v. van het meest oostelijke terpengebied rond Termunten weten we hoegenaamd niets, aldus Groenendijk. Andere lege gebieden zijn Duurswold en Gorecht. Daar komen weinig vondstmeldingen vandaan en dat heeft dan ook tot gevolg gehad dat de archeologische interesse nooit groot is geweest. Maar door recent onderzoek komen we van Duurswold steeds meer te weten b.v. dat de streek in de steentijd een zelfde bewoningspatroon kende als Drente en Westervolde. De vondstrijke blijft echter gering omdat de bewoningsomstandigheden waarschijnlijk veel marginaal waren.

Is er nog te verwachten dat er in de huidige Dollard nederzettingen gevonden worden? 'Alleen op de Punt van Reide ligt nog een terpje. De rest van de tientallen terpdorpen en nederzettingen zijn verzwolgen. Waar nu de Dollard ligt heeft het water een behoorlijke uitschurende werking gehad en daarover heen zijn metersdikke kleilagen afgezet. In de randgebieden van de Dollard zijn juist goedbewaarde overspoelde nederzettingen uit de Middeleeuwen aangekomen b.v. bij Vriescheloo. Dat zijn veenkolonien en over die mensen komen we steeds meer te weten ook door de samenwerking met de mensen in Duitsland.'

Voorlichting

Een derde taak van de provinciaal archeoloog is de voorlichting naar het publiek. Hieronder vallen lezingen en cursussen, maar ook adviezen t.b.v. de inrichting van het Veenkoloniaal Museum in Veendam en informatie over toeristische routes.

Op de vraag of de archeologie ook nieuwe methoden ontwikkeld heeft, antwoordt Henny Groenendijk: 'Luchtfotografie is een belangrijk hulpmiddel bij de archeologie. Je kunt niet vaak genoeg de lucht ingaan, want er zijn zoveel atmosferische omstandigheden en groeiomstandigheden waar je zaken verschillend kunt waarnemen. Weerstandsmeting is een nieuwe methode om te kijken of er in de ondergrond muurwerk zit, om de kosten van opgraven te beperken.

Aan het eind van het gesprek merkt Henny Groenendijk zeer tevreden op dat het prettig is te merken dat er in Groningen zeer veel belangstelling is voor het verleden. 'Iedereen is geïnteresseerd in een opgraving. Mensen hebben ook begrip voor het bewaren in de zin van dat je iets niet moet opgraven. Dan heb ik het niet meteen over de bewoners nabij de opgraving, maar ook van betrokken aannemers, wegenbouwers, ambtenaren van gemeente en provincie en landbouwers.'